
СТАТИИ

„АБСОЛЮТНАТА НЕОБХОДИМОСТ“ ЗА УПОТРЕБА НА СИЛА ПРИ ЗАДЪРЖАНЕ НА ПРЕСТЪПНИК (ТЕРМИНИ И ТЪЛКУВАНИЯ)

Антон Гиргинов*

1. Съгласно чл. 12а НК задържането на престъпник (възможен, т.е. неосъден, или действителен, т.е. осъден ефективно) се състои от две съставки: задължителна – лишаването на престъпника от свобода, и факултативна – други евентуално необходими негови увреждания, за да се осуети бягството му и да бъде предаден на надлежните органи на властта. Осъществяването на задължителната съставка е допустимо при всеки опит за бягство на престъпника, а факултативната – само когато неговият опит да избяга не може да се пресече „безболезнено“, а се налага да му бъдат причинени и други вреди (лични или имуществени), в допълнение към неговото лишаване от свобода. Тази факултативна съставка е проявима тогава, когато по отношение на престъпника се употребява сила – той бива омаломощен с голи ръце или с помощта на някакво увреждащо го средство. Така редом с лишаването му от свобода се стига поне до принуда по смисъла на чл. 143 НК. Проблемът е: по какъв начин тя, както и всяко друго допълнително увреждане на престъпника (на неговата телесна неприкосновеност, на имуществото му) да бъдат позволени от българското право, че да се оказват винаги общественополезни и оправдани.

Проблемът стана особено актуален във връзка с констатираните прояви на полицейско насилие при задържането на заподозрени и ефективно осъдени лица в България, и най-вече заради последвалата критика от Европейския съд по правата на човека, че българският закон позволява употребата на смъртоносна сила дори когато тя не е абсолютно необходима¹. В отговор на тази критика се стигна до промяна в чл. 72, 73 и 74 от Закона за МВР (обн., ДВ, бр. 44 от 12.06.2012 г.). Те уреждат използването на сила, помощни средства (палки, белезници, електрошок) и оръжие от служители на МВР срещу заподозрени и ефективно осъдени при условията на

---

* Професор, доктор по наказателно право.

¹ Вж. **Илиева, М.** Полицейското насилие в България през погледа на Европейския съд за правата на човека – безправие и безнаказаност. – Адвокатски преглед, 2011, № 5–6, с. 3, 14–16.

чл. 12а НК. Идеята на промяната е използването на посочените средства за изпълнение на служебни задължения да става вече не ако задълженията „не могат да се осъществят по друг начин“, а единствено и „само когато това е абсолютно необходимо“.

Терминът „абсолютна необходимост“ (англ.: *Absolute Necessity*) е заимстван буквално от текста на чл. 2, ал. 2, б. „б“ от Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи (обн., ДВ, бр. 80 от 1992 г, изм., ДВ, бр. 137 от 1998 г.). Съгласно чл. 5, ал. 4 на Конституцията тази задължителна международна разпоредба беше пряко приложима и дори имаше приоритет спрямо националното законодателство на Република България и преди последните промени в Закона за МВР. С изричното предвиждане на „абсолютната необходимост“ и в българския закон обаче този стандарт се потвърди по един още по-ясен и категоричен начин. Стигна се до съвпадение между пряко приложимото у нас международно право и вътрешното ни право по въпроса за задържане на престъпници от служителите на МВР. Недвусмислено се посочи, че за служителите на МВР пределите на действията по задържане на престъпници са възможно най-строги. Целта бе да се ограничат максимално възможностите за неоправдано използване на сила и помощни средства срещу заподозрени в престъпления и ефективно осъдени лица.

Замисълът на новото законово ограничение е несъмнено добър, но то следва да проработи добре и на практика. Въпросите, наложени от неговия текст, са: дали, как и в крайна сметка доколко буквалният превод от английски гарантира сам по себе си едно наистина оправдано ограничаване на служителите на МВР.

2. Известно е, че и деянието при крайна необходимост, и уврежданията на определен престъпник извън лишаването му от свобода – за да се осуети неговото бягство, са все субсидиарни дейности. Съдържанието на тяхната субсидиарност обаче е различно.

За да се извърши деяние при крайна необходимост, достатъчно е да няма безвреден начин за избягване на съществуваща опасност¹. Не е нужно това спасително деяние, което неизбежно причинява някакви вреди съгласно чл. 13 НК, да бъде единственият начин за отстраняване на опасността. Не се изисква също така онова лице, за чиято сметка е отстранена опасността, да е единственото, което е могло да бъде увредено (телесно или имуществено), за да се отстрани опасността. Няма пречки целта на

---

¹ Не се налага този липсващ друг безвреден начин да бъде непременно „правомерен“, както се предлага в проекта за нов НК. Защото всяка вредоносна спасителна алтернатива – за отстраняване на същата опасност с цената пак на по-малки вреди, би съставлявала също деяние при крайна необходимост по чл. 13 НК и следователно сама би се явявала „друг правомерен начин“ в частност. Той обаче не изключва първия спасителен вариант. От текста на проекта следва обратното, което го прави подвеждащ. От него излиза, че при наличието на множество (два или повече) вредоносни спасителни варианта за отстраняване на опасността няма да може да се използва нито един от тях, защото се блокират един друг.

института по чл. 13 НК да се постигне дори чрез увреждане на друго лице – стига само причинените вреди да са по-малки от предотвратените. Следователно не се изисква пострадалото лице да е единственото, което може да бъде увредено от деянието при крайна необходимост.

Тази особеност обаче поначало не важи за задържането на престъпник по чл. 12а НК, т.е. за онези увреждания на престъпника извън неговото лишаване от свобода, които са наложителни, за да се осуети бягството му. Няма съмнение, че опитващият се да избяга престъпник е единственото лице, което може да бъде увредено. Целта на института по чл. 12а НК не може да бъде постигана чрез увреждане (за сметка) на друго лице – освен ако по изключение не се стигне до състояние на крайна необходимост, но пък тогава ще е друго и самото основание за увреждане на засегнатото лице. Затова по приложно поле субсидиарността на задържането на престъпник е по-строга от тази на деянието при крайна необходимост. Следователно не само няма пречки, но е и подходящо субсидиарността на задържането на престъпник да се обозначи с някаква по-силна дума от „крайна“, включително с думата „абсолютна“.

Думата „абсолютна“ обаче е използвана и за ограничаване на пределите на подобни дейности – и то не само на задържането на престъпник, но понякога и на деянието при крайна необходимост. Затова трябва да се знае, че задържането на престъпник се различава от деянието при крайна необходимост и по своите предели, независимо от това дали се извършва от служител на МВР, или от друго. Защото, за разлика от деянието при крайна необходимост, уврежданията на престъпника извън лишаването му от свобода – за да се осуети неговото бягство, се определят, по подобие на неизбежната отбрана, не като резултат, а като дейност. Не се изисква поради това и причинените от действията по задържане вреди да са по-малки от предотвратените. Подобно на неизбежната отбрана, достатъчно е да има съразмерност на задържащите действия с бягството на престъпника като едно особено нападение върху правоохраняемия интерес на държавата да осъществи наказателна репресия спрямо бягащия престъпник. Изисква се в частност действията по задържане на престъпника да бъдат съразмерни: най-напред с опасността той да избяга, а след това и с характера на неговото бягство.

Както при неизбежната отбрана, така също и тук опасността на двете дейности – извършвано бягство и пресичащо го задържане, се определя от възможността за успех. Затова действията по задържане са съразмерни с извършваното бягство по характер, когато служат за пресичането му, без при това да се използва излишна (ненужна) сила и да се стига до излишни увреждания. Що се отнася до характера на двете дейности, той, пак както при неизбежната отбрана, бива определян от ценността на интереса, върху който всяка от тях посяга – интереса на държавата да осъществи наказателна репресия (той е толкова по-голям, колкото по-тежко е извър-

шеното престъпление) срещу интереса на задържания престъпник, който бива засегнат, за да се осуети бягството му.

3. По смисъла на чл. 12а, ал. 2 НК достатъчно е, подобно на неизбежната отбрана, да няма явно несъответствие – по опасност или по характер, на действията по задържането на престъпника с пресичаното чрез тях негово бягство. За служителите на МВР обаче се предвиди допълнително една по-строга съразмерност от тази за неизбежната отбрана – чл. 72 и сл. от Закона за МВР. За тях стана недопустимо не само явното, но дори и неявното несъответствие на действията им по задържането на престъпника с неговото бягство. Затова и използваният в закона термин „абсолютна необходимост“ е определено подходящ за обозначаване на тази по-строга съразмерност.

Когато става дума за предели, трябва все пак да се отчита и друга съществена разлика на задържането на престъпник спрямо неизбежната отбрана. Член 12 НК не изключва възможността неизбежната отбрана да бъде смъртоносна за нападателя, щом той е достатъчно упорит, правейки лишаването си от живот необходимо – стига да не се получи явно несъответствие с нападението по характер: не може например нападателят да бъде убит, за да се защити някакъв вестник или плод. За разлика от неизбежната отбрана обаче, действията по задържане на престъпник не могат никога да отнемат живота на задържаното лице, дори те да се оказват абсолютно необходими за осуетяване на неговото бягство. Иначе изобщо няма да се наложи съразмеряване на двете насрещни дейности и по характер – за съпоставяне на засегнатия и защитения интерес по ценност. Защото, бъде ли задържаният убит, изобщо не се брани нищо. Не се отбранява в частност онзи интерес, за чиято защита е предвиден институтът на задържане на престъпник по чл. 12а НК, а именно – да се съдейства на наказателното правосъдие, като се осигури успешно приключване на наказателното производство или на евентуалното изпълнително производство срещу задържания престъпник. Това няма как да стане при мъртъв престъпник. Ето защо умъртвяването на бягащия престъпник, като се пренебрегне изцяло смисълът на института, не може да бъде оправдано на основание чл. 12а НК.

По тези съображения за задържането на един престъпник е позволено да се използва нужната за лишаването му от свобода увреждаща го сила, но само дотолкова, доколкото тя не се оказва „смъртоносна“ – освен при неизбежна отбрана по чл. 12 НК, но тогава и основанийето е вече друго. Защото „смъртоносното задържане“ не представлява нищо друго освен една извънсъдебна екзекуция, която не може да намери оправдание. Няма значение дори това, че чл. 2 („Право на живот“), ал. 2, б. „б“ от Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи сменя противоправността на употребата на смъртоносна сила и тогава, когато деянието не съставлява неизбежна отбрана, гласейки: „*Лишаването от живот не се разглежда като противоречащо на разпоредбите на този член, когато то е резултат от употреба на сила, призната за абсолютно необходима... при осъществяването на*

законен арест или при предотвратяване на бягството на лице, законно лишено от свобода“.

Вижда се, че текстът на чл. 2 ЕКПЧ не потвърждава противоправността на действията по умъртвяването на задържаното лице. В резултат на това конвенцията сама по себе си не дава възможност лицето да бъде защитено чрез неизбежна отбрана – допустима само срещу противоправни нападения, нито обосновава някаква отговорност за неговото умъртвяване – възможна само за противоправни деяния. Така ЕКПЧ по същество (или поне косвено) окуражава умъртвяването на задържания, понеже не го свързва с никакви неблагоприятни правни последици.

Все пак чл. 2 ЕКПЧ поне не стига дотам, че да дава право на задържания да умъртви задържаното лице. Този член на конвенцията оставя въпроса неуреден. Благодарение на това задържаният може да бъде безпрепятствено ограничаван от националните забрани за причиняване смърт другиму, освен когато те биват дерогирани от специалните правни позволения за извършване на такива деяния като неизбежна отбрана по чл. 12 НК или деяние при крайна необходимост по чл. 13 НК. Нищо извън случаите на такива деяния обаче не може да изключи приложимостта на националните забрани и да оправдае умъртвяването на задържания, след като то води до невъзможност за съдене или за нормално изпълнение на ефективно наложеното му наказание, означавайки в крайна сметка извънсъдебна саморазправа. Затова умъртвяването на задържания остава противоправно, освен в случаите на неизбежна отбрана и крайна необходимост.

Следователно употребата на смъртоносна сила не може никога да бъде позволена за каквото и да е действие по задържане на престъпник, дори тя да се оказва абсолютно необходима по причина на това, че без нейното упражняване престъпникът би избягал. По тези съображения е най-подходящо законът да забрани изрично умъртвяването (причиняването на смърт) на задържания престъпник. Такава забрана е и необходима, и достатъчна. Затова не е следвало новата ал. 7 на чл. 73 от Закона за МВР да забранява употребата на всякаква „животозастрашаваща“ сила. Подобна забрана е прекалено широка. Тя обхваща дори причиняването на средна телесна повреда по чл. 129, ал. 2 НК под формата на загуба на съзнание – разстройство на здравето, временно опасно за живота. За да не се стига до подобно изпадане в другата крайност, при която се обявява за престъпление всяко застрашаване на живота на задържания, нужно е текстът на чл. 73, ал. 7 от Закона за МВР да бъде прередактиран, като се сведе само до забрана да се причини смъртта на задържания. Употребата на друга „животозастрашаваща“ сила следва да се смята за позволена. Няма реализъм в това да се изключи напълно всякакъв риск за живота на задържания. Такъв риск поначало съществува и може само да бъде намален. Впрочем неговото съществуване се признава по необходимост и с новия чл. 74а от Закона за МВР, който гласи: „Използването на физическа сила, помощни средства и оръжие от полицейските органи в

случаите по чл. 72–74 се планира предварително и се контролира в хода на използването, с цел постигане на минимален риск за живота и здравето на гражданите“.

4. Същевременно обаче рискът за живота на задържаното лице не бива никога да достига равнището на онзи риск за живота, който съществува за нападателя, проникнал с насилие или взлом в чуждо жилище – чл. 12, ал. 3 НК. В такава обстановка разпоредбата на чл. 12, ал. 3 НК премахва пределите на неизбежната отбрана, позволявайки дори да се убие нападателят, за да може неизбежната отбрана срещу него да бъде успешна. Това е един специфичен законодателен риск. Рискът се заключава в това, че е възможно да се стигне до принципно нежеланата явна несъразмерност на отбраната с нападението, особено по характер, а именно – да се убие нападателят, за да се защити например нужен му вестник, намиращ се в жилището на отбраняващия се. Все пак такава явна несъразмерност е малко вероятна. Защото във визираната обстановка се защитават обикновено три блага, а именно – неприкосновеността на жилището, имуществото в него, здравето и дори животът на отбраняващия се, а често и на други намиращи се там лица. Наред с това се защитава винаги и цялостният правов ред, нарушаван от нападателя.

Следователно, за да се гарантира успех на действията в защита на изброените важни блага, рискува се защитата им да се окаже явно несъразмерна с нападението, включително като се причини смъртта на нападателя. С чл. 12, ал. 3 НК законодателят е дал по изключение право на неограничено засягане на нападателя, смятайки риска да се стигне до неговото несъразмерно умъртвяване за оправдан. Защото ползата от успешното отбиване на едно противоправно нападение срещу значими най-често блага е и голяма, и много възможна, а обратната вероятност – да се получи все пак лош съвкупен резултат, заключаващ се в явна несъразмерност на защитата с нападението, изглежда достатъчно малка. Така достатъчно малката вероятност да се стигне до нежелана защита в обстановката по чл. 12, ал. 3 НК прави риска за живота на задържания (съдържащ се в законодателното гарантиране на успеха на неизбежната отбрана) приемлив.

Друго е положението, когато става дума за задържане на престъпник. С умъртвяването му изобщо не е възможно да се защити нищо. Не може в частност да бъде защитен интересът за осигуряване на правосъдие или нормално изпълнение на наложено наказание: ако задържаният е обвиняем, той няма да може да бъде съден, а ако е вече осъден – няма да може да бъде изпълнено наложеното му наказание. Затова няма как законодателят да открие каквато и да е обстановка, в която рискът за умъртвяване на престъпника да се окаже оправдан с нещо. Място за поемане на такъв законодателен риск няма.

При задържането на престъпник всъщност пак може да се говори за определен законодателен риск, но той има противоположно значение. То го прави още по-нежелан. Рискът е залегнал в самия чл. 12а НК. Изразява се в това, че задържаният може нерядко да се окаже невинен човек или, макар осъден – наложеното му наказание да

се окаже погасено (по давност или амнистия) или поне да не подлежи в момента на изпълнение. Този немалък риск обаче не оправдава умъртвяването на задържания; напротив, той прави умъртвяването на задържания още по-малко приемливо. Очевидно е, че заради възможността за умъртвяване на задържания се търпят в крайна сметка два алтернативни риска, които няма как да бъдат сметнати за оправдани:

- когато задържаното лице е обективно виновно, рискува се с възможността за неговото умъртвяване да бъде изключено напълно провеждането на следващата се по закон съдебна или наказателно-изпълнителна дейност спрямо него; т.е. рискува се в по-добрия случай да се стигне до извънсъдебна саморазправа;

- ако задържаното лице изобщо не е виновно или, макар осъдено, но наложеното му наказание се оказва неизпълняемо, тогава горепосочените законови дейности няма да бъдат изключени (стига да се намери друг обвиняем); самият риск обаче ще е още по-несъответстващ на идеята за законност, заключавайки се във възможността животът на лицето да бъде по жертван за нищо.

Тези рискове отдалечават още повече законодателя от възможността да попадне на обстановка, за която да има смисъл да позволи действия спрямо задържаното лице, включващи и отнемането на живота му. По тези съображения забраната за умъртвяване на задържания престъпник, извън случаите на неизбежна отбрана и крайна необходимост, следва да бъде пълна, без изключения.

Законодателен риск има не само когато става дума за духа (смисъла) на закона. Риск може да има и тогава, когато се изписва буквата (текстът) на закона, особено на онези правни норми, които обикновено се изпълняват пряко от неюристи. Такива норми са преди всичко и най-вече онези, които се съдържат в разглежданите чл. 12 и 12а НК, както и свързаните с тях разпоредби от Закона за МВР. Техните текстове се подлагат периодично на оживени дискусии. Често се предлага те да бъдат написани по-ясно и достъпно за хората, т.е. да се опростят още повече, за да могат и обикновените граждани да ги разбират и спазват.

Тази идея, разбира се, не бива да се отхвърля по принцип. Следва обаче да се има предвид и това, че няма абсолютно правило, според което, колкото по-достъпно е написан един законов текст, толкова по-добре би било за всички, особено за неюристите. Вярно е, че по-простият текст е по-разбираем за обикновените граждани и служителите неюристи, създавайки по-голяма увереност у тях при използването му. Но е вярно и това, че от един момент нататък опростяването става нерядко за сметка на точното и пълно възпроизвеждане на волята на законодателя. На свой ред ползването на такъв, повече или по-малко изопачаващ законов текст може да доведе до нежелани резултати, които представляват по своята същност саморазправа. За да бъдат те избегнати, нужно е да се намери правилният баланс. Оттук идва и големият въпрос, който винаги стои при изписване на законовия текст: доколко отклоненията от законодателната воля, направени в името на по-голямата разбираемост, оправдават риска от нежелани резултати и от кой момент нататък рискът става неоправдан.

Защото, прескочи ли се по невнимание този праг, опростяването на текста „вади очи, вместо да изпише вежди“¹.

Най-сетне, при задържане на престъпник, както впрочем и при неизбежна отбрана, не би могло да се изисква предотвратените вреди да бъдат по-малки от причинените – и в двата случая подлежат на съразмеряване не резултатите, а самите деяния. Нещо повече, както при неизбежната отбрана, така също и тук не се изисква изобщо да са предотвратени каквито и да е вреди; изискване за успех няма – причинените на престъпника вреди може да бъдат оправдани, дори той да е избягал. Това важи и за служителите на МВР, независимо и въпреки последните законови промени, налагащи сдържаност, но не и резултатност на задържането. Достатъчно е следователно действията по задържане и увреждане на престъпника да са били насочени срещу него и да са се оказали в рамките на вече очертаните предели. Очевидно е обаче, че посочените изисквания за задържането на престъпник, явявайки се по-малко строги от предвидените за деянието при крайна необходимост, не може да бъдат сполучливо отразени в думата „абсолютна“. Нито тя, а вероятно и никоя друга дума не би могла сама по себе си да очертава точно и пълно, без да съдържа в себе си някакъв подвеждащ елемент, онези действия по задържане на престъпник, които са позволени за служителите на МВР.

5. До предвиждането на чл. 12а НК през 1997 г. (обн., ДВ, бр. 62 от 1997 г.) институтът на неизбежната отбрана по чл. 12 НК се прилагаше по законова аналогия

---

¹ Не е зле също така законът да престане да се занимава с обществената опасност и нейното изключване в случаите на неизбежна отбрана, крайна необходимост, задържане на престъпник. Изключването на тяхната обществена опасност не се урежда от НК нито на Китай, нито на Русия, Украйна или Таджикистан. Защото законодателят прави навсякъде юридическа оценка на деянието, а не се ограничава само до разкриване на социалната му стойност. Това, че в посочените случаи няма обществена опасност, е вярно, но то е без значение за правоприлагачия, за когото и чрез когото законодателят всъщност „работи“. Правоприлагачият започва с противоправността, преценявайки дали деянието е от вида на онези, които се явяват забранени от НК. Ако не е от тях (включително заради дерогиране на съответната му обща наказателноправна забрана от предвидено за него специално правно позволение), правоприлагачият не се занимава по-нататък с неговата социална стойност. Само тогава, когато индивидуалното деяние е от вида на забранените от НК, правоприлагачият обсъжда по необходимост и неговата социална стойност – дали то има, или по изключение няма обществена опасност в достатъчно висока степен (малозначителност), което е и достатъчно за изключване на престъпния му характер. Това впрочем личи и от формулировката на малозначителното деяние – тъкмо защото то е съставомерно, а следователно и противоправно, се стига по необходимост до позоваване на липсата на достатъчна обществена опасност у него – за да може да се обоснове изключването на неговия престъпен характер. Обратният ред на обсъждане на едно отделно деяние (първо – обществената му опасност, а след това – неговата противоправност) е присъщ само за законодателя. За прилагачите закона този обратен ред е само една социалистическа демагогия – за да се покаже превъзходство над капитализма.

(лат.: *analogia legis*) за действията по задържане на престъпник с цел пресичане на негово бягство. Самият термин *аналогия* почти не се употребяваше. Използваха се обаче равностойни на него изрази, които не звучаха така предизвикателно за онова време, като например: „прилагане на разпоредбата за неизбежна отбрана към случая на задържане на престъпник“. Все пак получаваше се точно правоприлагане по аналогия. Най-напред имаше празнота в НК: понеже престъпникът не е длъжен да съдейства за собственото си съдене и наказване, то бягството му, като едно нападение срещу интереса на държавата да осъществи наказателна репресия срещу него, поначало не е противоправно. Затова бягството на престъпника не можеше да обоснове неизбежна отбрана – тя е предвидена само за пресичане на противоправни нападения съгласно чл. 12, ал. 1 НК. Същевременно обаче чл. 12 НК урежда близък до задържането на престъпника случай, а е и безспорно в полза на залавящия го деец, изключвайки противоправността на действията му. Поради това и по довод за противното от чл. 46, ал. 3 от Закона за нормативните актове прилагането на чл. 12 НК по законова аналогия за действията по пресичане на бягството на престъпника се явяваше напълно допустимо.

Сходството на задържането на престъпник с неизбежната отбрана може да се използва и за точно разграничаване на приложното му поле от това на деянието при крайна необходимост. Резултатът би важал и би бил особено полезен в условията на новото изискване за „абсолютна необходимост“ на задържането на престъпника.

Известно е най-напред, че разграничението между неизбежната отбрана и деянието при крайна необходимост се е правило винаги по закона за изключеното трето и е служело за разграничителен критерий между двете защитни деяния. Дълго време се е смятало, че щом прицелната точка на защитата е субектът на противоправното нападение, т.е. нападателят, тя съставлява неизбежна отбрана; във всички останали случаи защитата неминуемо се е квалифицирала като деяние при крайна необходимост и се е подчинявала на предвидените за него по-строги правила. В края на XIX век обаче неизбежната отбрана разширила своето приложно поле за сметка на деянието при крайна необходимост. Разширението на неизбежната отбрана обхванало случая, когато нападателят използва като средство на нападението чужда вещ, а защитата е насочена срещу нея, причинявайки нейното унищожаване или повреждане. Например нападателят гази с чужд автомобил нечия продукция (плодове, зеленчуци, цветя) и нейният собственик или трето защитаващо го лице поврежда автомобила, за да пресече нападението. За да бъде защитата ефективна, приело се, че и тя съставлява неизбежна отбрана. Иначе, сметне ли се за деяние при крайна необходимост, тя би се оказала правомерна само ако субектът на защитата е успял да защити застрашената от прегазване продукция, и то с цената на по малки от стойността ѝ вреди върху автомобила. По тези съображения се е приело, че прицелната точка на неизбежната отбрана е противоправното нападение като цяло, включително използваната като негово средство чужда вещ. Затова нейното увреждане за пресичане на нападението също

се подчинява на по-свободните правила на неизбежната отбрана¹. Всички останали случаи на вредоносна защита – от самото нападение или от друг източник на опасност, са деяния при крайна необходимост.

Близостта на неизбежната отбрана до задържането на престъпник позволява да се подходи по същия начин и с разграничаването между задържането на престъпник и деянието при крайна необходимост. Така ако престъпникът използва чужд автомобил, за да избяга, то чупенето на автомобила, за да се пресече бягството, не следва да се третира като деяние при крайна необходимост. Увреждането на автомобила би следвало да се квалифицира като действие по задържане на престъпника и да се подчинява на предвидените за него по-свободни правила. От това следва, че независимо от изискването за „абсолютна необходимост“, няма да се налага такова почти невъзможно съизмеряване по резултат на засягането на чуждото средство за бягството със задържането на бягащия с него престъпник, при което да трябва да се търсят доказателства, че причинените на третото лице – собственик на средството, вреди са по-малки от предотвратените.

Следователно прицелната точка на действията по задържане на престъпника е бягството му като цяло, включително използваната като негово средство чужда вещ – коректив, който неминуемо разширява приложното поле на института по чл. 12а НК. Затова само останалите случаи на вредоносна защита на интереса на държавата да осъществи наказателна репресия биха могли да съставляват деяние при крайна необходимост.

6. Накрая, изискването за „абсолютна необходимост“ не може никога и в никаква обстановка да изключи допустимостта и правомерността на самото задържане на престъпник, ако се спазват предвидените в закона предели. То не може да изключи и тогава, когато задържащият деец е провокирал бягството му, за да си създаде основание да му причини вреди. В този случай е налице специфично посредствено извършителство. При него провокаторът ползва себе си като посредник в преднамереното увреждане на задържания престъпник. Със своя първи, провокиращ акт той умишлено причинява вреди на престъпника, макар не пряко, а чрез своя втори акт. Макар обаче причинната връзка на провокацията с вредите да е опосредствана, тя няма как да изключи отговорността на субекта ѝ. Обратното обаче важи за неговия втори акт – за задържане на престъпника, когото сам е подвел да бяга. Този акт, освен че не обосновава съответната наказателна отговорност – подобно на всяко друго посредническо поведение, – остава всъщност общественополезен и правомерен – както и всяко друго задържане на престъпник при условията на чл. 12а НК. На практика това означава, че този втори акт на провокатора не може да бъде възпиран чрез

---

¹ Вж. Лист, Фр. Учебник уголовного права. Общая часть. Москва, 1903, с. 150 и сл.

неизбежна отбрана. Следователно, освен че посредническото поведение тук е на самия провокатор, то се явява и само по себе си правомерно. Няма нито теоретични аргументи, нито никакви практически съображения за обратния извод, а именно – посредническото поведение на задържащия провокатор, т.е. вторият му акт да се смята за противоправен, щом неговият първи акт е достатъчен така или иначе, за да обоснове наказателната му отговорност. Понеже конструкцията на разгледаната провокация като посредствено извършителство решава въпроса за отговорността на провокатора, обосновавайки я с първия му акт – за склоняване към бягство на престъпника, нищо не налага неговият втори акт – за задържане на опитващия се да избяга престъпник, също да бъде смятан за противоправен и престъпен.

Разгледаната провокация впрочем не се различава по конструкция от онази неизбежна отбрана и от онова деяние при крайна необходимост, където обуславящото ги състояние е било предизвикано умишлено от субекта на защитата – за да може, защитавайки интересите, застрашени от това състояние (противоправно нападение или съответно неизбежна по безвреден начин опасност), което сам е създал, да причини и определени вреди. Това е в определен смисъл частен случай на провокация, в който субектът на защита е „провокирал“ сам себе си. Тук също, от една страна, провокаторът носи наказателна отговорност за умишленото причиняване на вредите, макар причинната връзка, довела до настъпването им, да е опосредствана, при това от негова собствена дейност. Това преднамерено причиняване на вреди е противоправно и в крайна сметка престъпно, съставлявайки специфично заобикаляне на закона (лат.: *agere in fraudem legis*) – на общата наказателноправна забрана да се причинят съответните вреди на пострадалия. Защото провокаторът конструира такова изкуствено правно положение, което единствено му позволява да преодолее забраната, постигайки желанието, но забранен резултат – да увреди определено лице: умишлено подведения да извърши противоправното нападение или съответно лицето, чиито интереси е избрано да се жертват по необходимост, за да бъде отстранена опасността от настъпване на по-големи вреди. От друга страна обаче, нищо от това не може да изключи обществената полезност и правомерността на извършената от него междинна дейност, която сама по себе си е защитна. Тя също остава допустима и не може да бъде възпирана чрез неизбежна отбрана. Иначе, когато изкуствено създадено от провокатора състояние не застрашава негов собствен интерес, а създава опасност от увреждане на чужди интереси, те биха били неоправдано лишени от защита. Това може само да окуражи провокатора да рискува в своите начинания за чужда сметка.

*

* *

Сравнени с деянието при крайна необходимост, действията по задържане на престъпник са с по-гясно приложно поле, но имат по-малко строги изисквания дори

когато се предприемат от служители на МВР. Това най-напред означава, че тези две вредоносни, но все пак общественнополезни дейности са специфични „мерки“, които не бива да бъдат обозначавани с един и същи термин, какъвто и да е той. За действията по задържане на престъпник е нужен термин, различен от онзи, който обозначава деянието при крайна необходимост. За тези действия следователно терминът „крайни“ (или „крайна мярка“) се явява неподходящ. Вторият извод е, че не бива да се стига до някакво общо заключение в смисъл, че действията по задържане на престъпник се явяват „по-крайни“ от деянието при крайна необходимост. Сравнението между изискванията за извършване на тези две дейности показва точно обратното – деянието при крайна необходимост има всъщност по-строги изисквания от действията по задържане на престъпник. Третият извод е, че всяка нова дума може да бъде наложена в наказателното и административното право, за да обозначи действията по задържане на престъпник – особено ако се използва в международен договор, по който България е страна. Тук ограничения няма. Все пак, колкото и подходяща да бъде тази нова и различна дума, тя няма никога да разкрива пълно и точно особеностите на действията по задържане на престъпник. Винаги ще е нужно да се знае какво всъщност стои нея: и като предпоставки за извършването на тези специфични действия, и като изисквания, предвидени за извършването им. При необходимост думата трябва да получи и законово определение.